

ДЕПУТАТ— сонгукчуларында

Кызыл хоорайда шериг комиссарынын улуг залында Кызылдын чөө таламы № 2 сонгукчулар округун сонгукчулары толдуруу алуунан турда, № 19 агитпункт эргелекчиси эл Бланов хуралды ачыкташ. Тыва АССР-нин Дээди Советинин депутаты, СССР-нин Күрүнө ширини артисттеринин тыва болууну удуруучу, РСФСР-нин алдында артызы Владимир Базыр-оолов Оскал-оолов сөс берген.

Сонгукчуларын көргүскөн идея дөш улуу-биле өөрүчтүргөн эл Оскал-оолов болууну илеткелине эгелеткен. 1961 чылында декабрь 17-де болуп эрткен тургалык сөөлүндө Дээди Советтин эл баштай чыгышты бери сессиясында Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумун, Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүленин тургусканым база сөөлү хуунирине бирээ-чине болуп эрткен Дээди Советтин ийгили сессиясында Советтер ажилында хай-ниити эгелээшкенирине улам ийгили калыптар болган СЭКП-нин XXII сессиясында шийитилерин кууседиринге оларын ролун бедилер дугайы дөш өске-даа чугуаа айтыртыларын чугаалашканын болууну сонгукчуларын депутат толарга талаштырган.

Владимир Базыр-оолов Москвадан келген доран-на сонгукчулар округуну деңизкериинге барып, мында школаларын сөөлөгөн, магазинерин, хай-ниити организациаларын ажилы-биле танышкан берген. № 9 школанын сөөлөгөрүн барык дөштүп турарын, төс чөс олуутту № 11 школанын туууну август 15-ке чедир доозары-биле туугуларын хайнышканын ажилдап турарын болууну илетке-лине деңизкериинге барып, мында чөө өрөөлүгө чыгыш чедик-шиниң белеткериин хандырычыне сонгукчуларын кичээлгеини ол угандырган.

Делегейде аң улуг шириниң бирээ-чине болуп СССР-нин Күрүнө шириниң болууну удурун турары тыва болууну ажилы чугаалаш, партиянын XXII сессиясында делегатырынга болган Бүтү-деле-гейин профандеа конгрессиниң

киржикчилеринге боттарыштык номерлерин тыва артисттерини сонгукчуларын көргүскөн база сөөлү үеде Вентр Улус Республикага болган Герман Демократтык Республикага барып, Берлин, Лейпциг шыкаш улуг-улуг хоорайларын хай муң көрүктүлериин мурнуна тыва улустун өмүзөсүнүн болууну артисттериниң чедикшиниң ойнаа-нын сонгукчуларга эл Оскал-оолов сонгуктуган.

Күрүнө шириниң тыва болууну артисттер дөштү айнып чазында эгелээр эгелеткен Тывага кичи өрттүлериин дичикташ, оларын күжү-биле кире көрүктүлериин чамик номерлерин сонгукчуларынга көрүктүлериин Владимир Базыр-оолов Оскал-оолов болууну илетке-лине түнелдиге алаан.

Хуралга сонгукчу эл Шляпник бир дугаарында сөс алган, кире улам чугуаа болуп көрүктүлериин делегейин ажилы чоппарыга чедикшиниң баралдап чортуу, СССР-нин Күрүнө шириниң тыва болууну ажил-чорудулаанын ужу-дузанын бели-биле үнелер деңизкери.

— Кире артисттерини Тывага шөөлөөгө келер деп турары өөрүчтү-дү, Тыва АССР-нин, ызынны оң ийишканын Кызылдын ажилы чоппары оларын солун номерлерин көрүктүлериин Бистин сонгукчу округуна түнелдиге кире номерлерин көрүктүлериин депутаттык Владимир Базыр-оолов Оскал-оолов болууну илетке-лине алааным өөрүчтү болду. Ол солун чугуаа көрүктүлериин шүү-вусулу-биле күзүн тур бис—деп, сонгукчу Чаман Базыр чугаалаан.

Хуралга сонгукчулар Реметиков, Пешкова дөш өскө-даа чүве чугаалаан, депутаттын ажил-чорудулаанын дугайында кылган илетке-лине ийи-биле чугуаа түнелдиге эл ийи-биле чугуаа түнелдиге школаларын өрөөлүгө чыгыш чедикшиниң белеткериинге сонгукчуларын кичээлгеини угандырып турарын.

Хуралдын сөөлүндө «Найыралдын ареназы» деп өнүгү кичи-чурукту сонгукчуларга көргүскөн.

С. ШАЛЧИМА.

ДАРЫЙ ХЕМЧЕГ АЛЗА ЧОГУУР

«Тес-Хем» совхозун төвү — Берт-Дар хай чурттакчылыг, уду-көз сугуларын бирээ-чине Тес-Хем районда ону «ийги Самгалдай» деп ала-даа тургулаан чүве. Эгелеткен айтыр чүве дөш өскө-даа уде у сугуа чунар башкы ажилдаастааны болду. Бу дугайында чурттакчылар дүвүрөңгө негезде тургузуп турар.

Суурун дургаар баткан Теректи-Хеминг аринде арыг иштине эриг куу бажын бар. Мурнуулагы чамаларда чунар бажын ол турган чүве-дир. Ол ам мырнай сандан үнөн. Сонгалары, хаалагы болган шала-мыс бери каш башка үрелген, сымал. Ону сөтөп-сөтөдү дугайында ханды-даа сагып салышканын

чөк. Суурун чурттакчылары та кайнаар барып чунар бажыннап ап турар чүве, билинмес. Хууда чунар бажыннап суурда кончуг ховар. Чамик кижилер ол дөш Самгалдай хемче чоруп турар.

Културалык чурттакта, эң эки арыг-шөөр суур дөш чарыкка сөөлү төвү — Берт-Дар суур кичи-чурук ийишпей турп боруу? Калган бир бу суурун мактап-даа турган ышкан ийи! Ам чүте ийи-ни-ниң чунар бажын ажилдаастаан турар-парганмы?

Сөөлү дирекциясы болган Берт-Дар сөөлү Совет (диргазы эл Самгалдай) бу дугайында дарый хемчег алаа эки-дир.

М. ЛАМА.

ПЕНСИОНЕРЛЕР—ДРУЖИННИКТЕР

Улусчу дружинналарын ажилында Кызыл хоорайнын пенсионерлери илеткелиг кирип турар. Олар дээр, аныктар-биле бир дөш, хай-ни-ни чедиктеринде көрүм-чуруму хайгаар, чурум үзүмкери оон чайлазып турарлар.

ЧУРУНТА: (он таладан солгай талаге): пенсионерин дружинниктер А. А. Жуков, Н. И. Биков, А. Г. Малышев, В. М. Николаев, (дружинник командир), М. П. Лукьянова болган А. Н. Плюскина олар дружиннамын шавына.

Фото Г. Сиротинкина.

Ленин аттыг колхозта

ХОЙЖУ БРИГАДАНЫН ТУРЛАА

Сары-Сиген деп черде колхозтун хойжу бригаданы эрткен чылдын күзүндө тургустунган. Мурнууда күрүч черде хойжу бригада бо аразында чугуаа туугулары кылган.

Республиканын суг ажил-агыл чериниң күжү-биле мыза механизастаттынган куукуту чыл бурунгаар кылган. Куукутун чангыда 46 ийи онгаларын деңизкериин салган. Бригадалар хойлары оон сугу ийи турар. Чурттагынын үн аразы бажын ажилдаа кирген. Ийи улуг хой калжы-биле чурттага бажынаарын аразында шөөлө 250 дым-бүрү ыштарып тарып олурушкан, долган-дыр херичин. Моон ап көрөгө, хойжу бригада чүте туугулар кылтып турар эвес, оон-биле калы болуучу тургалык чагайжылдыгына кай чоруду турары ол-дур.

Чүте чагай-терезин турган кургаг черге яны-бүрү чаш ыштарып олурушкан. хойжу бригаданын кижилерини оон сагып човангыр ажал, сугулары турары-биле олар тургалык ногаачкыны, аян кирип турарлар. —Келер кууун 200 кире ыштын немей олурут бис—деп бригадир Кыдыр-оол чугаалап турар.

Бригадалык хой ажилында база чедикшиниң бар. Бу чылдын төрөө 923 хойуну хурагынын менди алган болган шийги кылгыла-биле хой бурунун 1,7 кг дүктү алган. Бүс-кү апаралык-биле калы хой бурунун 2 кг ажыг дүктү ап болур.

Хойжу бригадалык кижилерини 30 га черде куукурун тарааш, олурутгар аразын сайырадыр ажилды боттарынын күжү-биле чорудуу, эки дүжүттү өстүрүп турарлар. Ол иш-

кан 20 га черде сууаны база тарып алган.

НОМСОМОЛЧУЛАНЫН ТУДУГ ЗВЕНОЗУ

Монгуш Даваадыр дурткан ту-дугу эвенозунда 10 комсомолчулар ажилдап турар. Ол эвено бо чылдын марттан бээр № 2 хойжу бригаданын төвүндө чурттага бажынаарын болган калжылар ту-дугуларын шалышкы чорудуп турары-биле СЭКП райкомунун болган райкукомуну туугу эвеноларын аразында шийгир Кызыл туугу алган.

Уш-ле айнып иштине комсомолчуларын туугу эвенозу беш муң хой кирер ийи калжыны, ийи чурттага бажынаарын, хой тарып бо-дугуаа пунктуну туугу дооскан. Ам чунар бажын болган өске-даа ту-дугуларын алаа кылдыр.

О. АРАНЧАА.

Херээженнер эвенозу

Улуг-Хем районун «Х Улуг-Хем» колхозунда 15 кижигил херээженнер эвенозу хой кылгыламын чедикшиниң ажилдаанын соонда колхозтун 10 гектар картофелин бөк үнүштерин аштарычыне кижилерин. Олар баштайгы хуу-нерде 6 га черин бөк үнүжүр аш-таан.

Ол эвенозун кижилерини ам сив-гер келдизинче кирген.

О. КЫРГЫС.

НОГАА, КАРТОФЕЛЬ САДЫП АЛЫРЫНГА ҮЛЕГЕРАЛГ БЕЛЕТКЕНИР

СЭКП ТК-нын март Илеуку ком-мунист тургузушкунун бир кол сорулгазы болза, келээ ажил-агыл продуктуларына чуртуту өзүп турар негелдизини эң-не кыска хуусада бурун хандырып, ажилы чоппарын материалдыг дөштөшү улам ийи бедилери дөш келээ ажил-агылын күштү-биле көдүрери ол деп эа-наан. Улус ажил-агынын хай-нышкынын хажуудези, оон-биле калы хоорайларда болган ажилчын суурларда чурттакчы чонуну саны улам-на көдүрүп турар чорук нем продуктуларын, оон иштине кар-тофель болган ногаа аймаан дык-хай-биле белеткериин негеп турар.

Бо эң чугуаа сорулгазы шийгир-лээринге улуз ролду хергелет кооперацияны белеткериин органи-зациялары ойнаар. Ол продуктуларын бүдүреринге, «й-шадна» ажал-ап, болбазырадырынга, сазыг чет-килеринге калжыг асортиментин-биле чедиктерин колхозтарга бол-ган совхозтарга кооперация органи-зациялары дулаагар ужурут.

Сөөлү чылдарда республикага кур черлерин хой-биле шийгирдиң ал-ганын хойлаштыр ногаа аймаа кул-тураларын болган картофелин тарыга шөлү дык өзүп, ол про-дуктуларын ийи чыгылазын кө-вүдээр.

Чижээ, 1953 чылда республикага картофели 732 тоннамы, ногаа аймаа 546 тоннамы белеткериин тур-ган болза, 1961 чылда картофели 3453 тоннамы болган ногаа аймаа 1619 тоннамы, белеткери. 1961 чылдын чүгүлү күсүкү үеинде Кызыл хоорайга 738 тонна карто-фель болган 400 тонна ногаа аймаа сазып сайгарган.

Хергелет кооперацияны аш-чөм комбинадында 1961 чылда 39 тонна крахмалы, 52 тонна кysel-

ди, 226 муң лаза хире ногаа ай-маан болган өске-даа чедиктерин кыл-ган. Дулаа каан капуста болган но-гаан помидорлар чонга четчир кыл-дыр белеткериин.

Ийиң болза-даа картофель бол-ган ногаа аймаан хой-биле белет-кери, оларын болбазырадыр кыл-дыр ажилчын-биле хергелеттир материал-техниктиң бааза ол кул-тураларын бүдүрүп турарын өзү-дезинде хожудуп каап турар.

Хергелет кооперацияны ам 2825 тонна продуктулар кирер скалаты. Бо 1962 чылдын хыжынында но-гаа аймаан болган картофелин шыгжап кадагаларынга олар чет-чир, ымылаа-даа 1963 болган оон ымылай чылдарда ол скалаттар ногаа шыгжаарынга канчап-даа чедикшес апаар. Танды болган Кара-Хем рай-поларда ногаа шыгжаар черлерин ош чыл дургузунда туугу келген. 1962 чылда Балгазынга, Турганга болган аш-чөм комбинадында ногаа шыгжаар черлерин туугу деп план-наан, ийиң-даа болза төдөндө смета документин чогуунап туугу-лар саздап турар.

1965 чылда скалат туугуларын ийиң улам улгатырышкан, алаан хай районнарга болган Кызыл хоорайга продуктулар болбазырадыр белеткери пунктуну турарын көрүп турар. Картофель кадагал-аар черлерин туугу республи-канын колхозтарында болган совхоз-тарында кончуг багы чорудуп кел-ген. Оон улам-на колхозтар, сов-хозтар чыл бүрүдө кооперацияга хай хемчээлдег картфельди дулаа-ган, казын ону үрелер кылдыр дөш сазып алышканын ийи каап ул-гатырлар өртө-биле каап сазып ап турарлар. Чижээ, «Межтеги» совхоз 1961 чылда 515 тонна кар-тофель кооперацияга саткан, бо

Садыгны чайлагларже

Ажилчы човулу хуа бүрүдө чугуаа хергелеттерин совет сазыг хандырап ужурут турда Улуг-Хем районун хергелеттерин ийиңиле-нин баштаар чери ол дугайында кошкыг кичээлгеи салып турар. Чижээ, Баян-Колдун Кара-Тал суу-рунда турар магазин мурнунда ыл-дарда Баян-Кол бажында болган Тойлукта чайлап турар малчыларын бараан-биле хандырып турган. Ам ында «Х Улуг-Хем» колхозтун 20 колон ийиң малы болган 2 сүт-бараан фермалары чайлаап тур-рар. Ийиң-даа болза райпо баш-таар чери магазиниң ажилын се-гидин, малчыларын бараан-биле хандырап тааза-биле кончуг ба-гай келчег ап турар.

Чылдагыны — райпо баштаар чери сазыгта эки кадрлар ийиңиле шийгир турарында. Чүз дээр, бо чылдын эгелдиге ол магазиниң бир салгыш халашкан, оон өрүң-га анык ол келчег, ур-даа ажил-га ийиң алын эгелдиге чорып барган. А магазин оон соонда бир чартык ай иштине хаалгып турар. Ийиңгай малчылар ийиң, таанып, ол кыпар-суг дөш 35 км ажыг ырак черлерде магазиниң чери, ийиң-бир кончугта алаа үнүрүп тур-рарлар.

Бо байлаады райпо баштаар че-риниң дуртукчулары билп турар-даа болза, чонуну не-гелдизин хандырап дөш калжы-да хемчег алаан турары дык эгел-тет. Оон ийиң, Кара-Тал суурда магазиниң ас-сеткидин, эки сал-гыш тынылжы, алаа ажилдаан кижилер дугайында, сачылдап кылмып, үнүп чоруп турарын ол чылда-галы райпо баштаар чериниң ка-дрлар-биле ажил чорутуламын.

Бо суурда сазыгын ажилдаа бар четтестерин дүргөп чайла-дып, малчыларын негелдизин хандырап негеттирип турар.

Н. ОЙДУП-ОЛ.

Чаа номнар

В. А. Матвеев. «АТЛАНТИКА ДҮРГЭЗ». Атлантика болу-ле-жишкенин ажил-чорудулаанын шөлүг билинмес чамдын та-лаларын дугайы, оң чагырычларынын дугайы, ол шериг-агрессии эвилде ийиңи демиселдин дугайы очер-памфлетте чугаалып турар. НАТО-нуң киржикчилери чурттарне бундесерини канчаар дигерип кире бергенин, Боннуң өл үгүлдеги бугу-ниити тайбынга кайы хире айылдыг болуп турарын дептеригештин автору көргүзүп турар.

Ю. Яснев. «ШЫРГАЙ АРЫГЛАР ОТТА». Америк империализм-ниң Мурнуу-Чөөн Азияда агресси политиказын уң дептеригеште сойгалап илереди, Мурнуу Вьетнама дүвүрээзиниң болушуннар-ны, Нго Динь Диемниң чалча чазанын бойлап дүжүп турар бу-чурумунга удуз мурнуу вьетнам патриоттарын мадырлыг хос-талгалыг демиселин көргүзүп турар.

ССРЗ-ниң даштыкы политика библиотеканын даразында ном-нар немешкин:

В. Гранов. «ССРЗ-НИН ДАШТЫКЫ ПОЛИТИКАЗЫНЫН КОЛ ЗЧИС СОРУЛГАЗЫ».

Н. Аркадьев. «ЧЕПЕГЛЕНИШНИН БҮГҮ-НИИТИ ДҮЖҮРЕ-РИ — БЫЖЫГ ТАЙБЫЧЕ ОРУН».

Д. Караулин, В. Крючков, Л. Николаев. «СОЦИАЛИЗМНИН ДЕЛЕГЕЙ СИСТЕМАЗЫН БЫЖЫЛАРЫ БОЛГАШ ХӨГҮДЕРИ».

Б. ЛЕОНТЬЕВ. «МИЛЛИОН-МИЛЛИОН КИЖИЛЕРНИН ЧҮРЕН-ТЕРИ БИСТИН-БИЛЕ».

В. Михайлов. «ДЕЛЕГЕЙНИН ИЙГИ ДАЙЫНЫН ЕВРОПАДА АРТЫШКЫНАРЫН ЧӨК КЫЛЫР».

Вл. Ушаков. «СОВЕТ ЭВИЛЕЛИ БОЛГАШ КНО».

«СЭКП-НИН XXII СЕССИЯНИН МАТЕРИАЛАРЫН ӨРӨНИП ТУРАПЛА-ГА ДУЛААМЧЫ» деп серияга мындыг номнар үнөткен:

А. Алексеев. «ДЕЛЕГЕЙНИН ИЙИ СИСТЕМАЛАРЫНЫН ЭНО-НОМИНТИГ ЧАРЫЖЫ».

А. Курский. «КОЛ ЭКОНОМИНТИГ СОРУЛГА».

А. Д. Ступов. «СОЦИАЛИСТИК ЧУРТТАРЫН АНЫ-ДУМАЛЫШ-НЫ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛАЗЫ».

Т. Н. Николаев. «АМЫДЫРАЛДЫН ЭН-НЕ БЕДИН ДЕЧНЕЛИН-ЧЕ».

МУЗЫКА-ЫР КИЧЭЭЛИ БЕ?

Бистин республиканын школаларында ыр болган музыка ки-чээлери канчаар эртин турарыл деп айтырже республиканын Чырыдышкы министрствозу болган башкылар билин бедилер институт чогур кичээлгеи салбайн турар. Оон каразында кан-дык школаларда эстетиктиг кичээлдерин бир кол кевирин бо-луп ыр, музыка кичээлери кууу деңиздег эртин турар. Ынаа-гай тыва школаларга хергелет болуу деп өрөөлдег программаны, нота тайылбырыг өрөөлдег номнары чүте бөгүтө дээр чок бооп турары деп айтыр чугаар тургустунуп келер-дир. Оон туржук, чамалык школаларда ыр кичээлдерин хергелээр көргүтүп ма-териалында аныкда баян, мандолина дзын ышкан музыка хе-рекселери белин чөк.

Ыр кичээлди сөөлү үеде ыр болган музыка кичээли деп тур-рар бис, а херек кырында ап көрөгө ук сөстүн бодунга дүшүсө таварылталар хой. Музыка таламы-биле мергелж чөк кижилерин кичээлдер эртеринче албааар, оон түнелдиге алаа-ла ийиң ирлар ирлажып кааш «кичээл төнгөн» деп каар башкы-лар база-ла көей. Ол чүз? Музыка-ыр кичээли бе? Ол чорук-хөй-хөй школаларда бар (чамалык эвено сазыг школаларын саз-кыска), бо кыжын Самгалдай школаның өскө школаларда (васка), бо кыжын Самгалдай школаның өскө школаларда (васка) ийиң келген өрөөнчилерде нота билген өрөөнчик чөк болганым дугайы херекчилер турар. Бир-түн ол школага музыканы өрөөнч турар болгонда, ол өрөөнчилер-биле ажилдары Самгал-дай школаның музыка-ыр башкызынга улуз бергени таварыш-тырганы чугаажык.

Школаларга тускай музыка-ыр кабинеттерин тургузаар болза эки деп бодаар нем, алаа кижилерин эртеринге кончуг эгит. Алаа класска ирлажыга, кочкашканда өскө класстарга шийгир-таар байлаага база-ла таварыш. Чамалык ол-ла кичээлде чаа-кыжын өрөөнчилер, уруугаар нотаны тайылбырлап берип бол-байн аян, кичээлде кичээлде диктор уде ойнап, өрөөнч кел-гир ужурут музыка онгалаларын өрөөнчик бүдүрүлүп хынаар болууш, ымылаа, ымылаа тускай расписание (өрөөнчилерин эт кырында) буугаар өрөөнчилерин хуууап ап, өрөөнчге эгит, олу-баа музыка кабинетинде чорудуру черге ажыктыг.

Школаларын музыкага ийиңиле хуа тууам улгандып тур-рар. Уруугаар ирларын чыныгы үнөп деп мугаа бар, оон ка-жан кичээл кээр ам-лаа билинмес. Бистин тыва композиторла-рыне уруугаар ирларын кичээлгеи салбайн турары хомудангыт. Уруугаар үнүгө таваржыр ирлар кончуг эгит, чамалык «Чече-терик», «Юннаттар» дзын кичээлгеи ирларын ирларын берге, чү-те дээр өрөөнчик ийиңиле, өскө сөс-биле чугаалаарга, «ой-гуа-чигил» өскө-дөш сазыкка кирер. «Хеңгелжик», «Арык-чыгаш» деп ирларын чүте школаларда эвес, чарын шөлө назы-ны четтээр уруугаар белин нем билдирер. Ол чүз дээр олар булут-уруугаар ирларын билинч ол-дур.

Мугу бо сазыктын республиканын школаларын музыка-ыр башкылар таныжып, ол дугайында толарга санал-оонады кирири черде ажыктыг деп бодаар мен.

Т. ДОКУДУП.

Ан-Довурантан Абзага чедир тууар орум тууду улам-на ымай ырл бар чыдар. Орумунуң кол туудунда 85-ки механизастаттынган молонча ажилдап турар болган бо чылын түр орумту Абза-биле туудуштурган турар. Орум туудуунуң киин тууу ам 85-ки километрге. Бо орумту ажилдаа кирипкен соонда оон зайы-биле ыш ажил-агыларын-даа тургускулаар, өске-даа бүдүрүлгелер тургулап келер.

ЧУРУНТА: «З-1004» деп экскаватор довуранты болу дүжүрөп автома-шинага чүдүрүп тур.

Фото В. ЛУТОВТУУ.

О. ВОЛЧЕНКО, Респотребсоюзтун белеткериин начальниги.

